

Gulorom TULABOYEVA,
Toshkent davlat transport universiteti dotsenti,
E-mail: Lyalyanani@gmail.com

O'zDJTU professori, filologiya fanlari doktori J. Yoqubov taqrizi asosida

MECHANISMS OF TRANSLATION OF WORD GROUPS AND VERBS (ON THE EXAMPLE OF FOREIGN LANGUAGE METHODOLOGY)

Аннотация

This article discusses the mechanisms of translating word groups and expressions (on the example of foreign languages) and the important aspects of translating adjective word groups and expressions in foreign languages, and the fact that each language has its own characteristics, which require the functional restoration of the grammatical forms used in the original not blindly to the target language, but using alternative forms expressed through them.

Key words: Adjective, word class, linguistics, language, translation, method, idiom word class, concept of form, concept of content, speech activity, contextual meaning, polysemantic words.

МЕХАНИЗМЫ ПЕРЕВОДА СЛОВОГРУПП И ГЛАГОЛОВ (НА ПРИМЕРЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ МЕТОДИКИ)

Аннотация

В данной статье рассматриваются механизмы перевода словосочетаний и выражений (на примере иностранных языков) и важные аспекты перевода прилагательных словосочетаний и выражений на иностранные языки, а также тот факт, что каждый язык имеет свои особенности, которые требуют функционального восстановления грамматических форм, используемых в оригинале, не слепо по отношению к целевому языку, а с использованием альтернативных форм, выраженных через них.

Ключевые слова: Прилагательное, класс слов, лингвистика, язык, перевод, метод, класс слов-идиом, понятие формы, понятие содержания, речевая деятельность.

SO'Z TURKUM VA RAVISHLARNI TARJIMA QILISHNING MEKANIZMLARI (CHET TILLARINI METOLOGIYASI MISOLIDA)

Аннотация

Ushbu maqolada so'z turkum va ravishlarni tarjima qilishning mexanizmlari (chet tillarida misolida) hamda chet tillaridagi sifat so'z turkumlari va ravishlarni tarjima qilishning ahamiyatli tomonlari va har bir tilning o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi asiyatda foydalanilgan grammatik shakllarni tarjima tiliga ko'r-ko'rona emas, balki ular vositasida ifoda etilgan muqobil shakllar yordamida vazifaviy qayta tiklashni taqazo etadi.

Kalit so'zlar: Sifat, so'z turkumi, tilshunoslik, til, tarjima, metod, ravish so'z turkumi, shakl tushunchasi, mazmun tushunchasi, nutq faoliyati, kontekstual ma'no, polisemantik so'zlar.

Kirish. Dunyo tilshunosligida xalqlar madaniyati kishilar o'rnatadigan munosabatlarning muayyan bir shakli sifatida tadqiq qilinayotgan yo'nalish – lingvomadaniyatshunoslik bugungi kunda jadal rivojlanayotgan, tilda o'z ifodasini topayotgan va barqarorlashayotgan soha sifatida talqin qilish mumkin. Ijtimoiy ongning shakllanish omillarini tahlil qilish turli madaniyatlarning o'zaro munosabatlarini va o'zaro tushunish mexanizmlarini chog'ishtirish tadqiq qilish imkoniyatlarini vujudga keltirdi. Hozirgi kunda Oliy o'quv yurtlari bakalavriat yo'nalishi o'quv rejasiga kiritilgan "Ingliz tillarning qiyosiy-tarixiy grammatikasi" fanining maqsadi hozirgi ingliz tillarning fonetik-fonologik, morfem-morfologik, leksik-semantik va straktur-grammatik xususiyatlarini yaxlit holda tahlil qilish, ingliz tili grammatikasida oltoy tillariga xos lingvistik jarayonlar ifodasini yoritish, chet tillarni tasniflashda fonetik, leksik, grammatik, geografik, etnik mezonlarning o'rni izohlash; chet tillarning umumiy va xususiy taraqqiyot bosqichlari haqida muayyan tasavur hosil qilish, tipologik o'ziga xosliklarini. umumlashtirish. farqli jihatlarni ajratishdan iborat. "Chet tillarning qiyosiy-tarixiy grammatikasi" fani doirasida o'rganiladigan asosiy masalalarning amaliy qiymati quyidagilarda ko'rinadi:

Hozirgi kunda barcha sohalarida globalashuv jarayoni ta'siri ko'zga tashlanmoqda. Ana shunday vaziyatda "Turkiy tillarning qiyosiy-tarixiy grammatikasi" fanining asosiy masalalari borasida to'plangan bilim ko'nikmalari turkologiya sohasini takomillashtirishda, /umurniturkiy global masalalarni hal qilishda, turkiy tillarda yaratilgan yozma yodgorliklar mazmunni o'zlashtirishda, turkiy tillar, xususan, o'zbek tili taraqqiyot xususiyatlarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, milliy til, qardosh tillar tarixi, takomiliga jiddiy e'tibor qaratish

barcha ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning, mamlakat rivojining, millat ravnaqining asosiy mezonini belgilaydi. Tarjima - nutq yoki matn bir tildan boshqa tilga o'zgartirish faoliyati. Hozirgi kunda tilshunoslikning ushbu bo'limi jamiyat hayotining deyarli barcha jabhalarida muhim o'rin tutadi. Tarjima murakkab jarayon. Asl ma'noni to'g'ri etkazish uchun chet tilining xususiyatlarini tushunish kerak. Ba'zan tarjima uchun so'zlarni topish deyarli mumkin emas. Misol uchun, "qayta qurish" yoki "kommunal" atamalarining ekvivalenti yo'q, chunki ular juda o'ziga xos va o'ziga xosdir. Bu so'zlar Rossiya tarixidagi ma'lum bir davrga, ya'ni Sovet Ittifoqi davriga tegishli. Ko'pincha bunday qiyinchiliklarni tilga yoki aksincha, rus tilidan boshqa tilga badiiy tarjimada uchraydi. Natijada munozarali savol tug'iladi: "Asl nusxa bilan ishlashning eng yaxshi usuli qanday?" Tarjimonlar matnni shaffof va eng mayda detallarigacha qayta ko'rib chiqishlari kerakmi? Yoki ular uchun asosiy mezon sifatida ish/matn atmosferasiga yopishib olish yaxshiroqmi? Ushbu bahslarni hal qilishda faqat belgilangan standartlar va ko'rsatkichlarga e'tibor qaratish mumkin: aniqlik va sifat, ma'noni etkazish. Tarjimaning asosiy turlari va shakllari Zamonaviy chet tillari filologiyasi matnlarni janr, uslub va boshqa toifalar bo'yicha ajratib turadi, ularning juda ko'plari bor. Eng keng tarqalgan turlarini ko'rib chiqing. O'tkazmalar quyidagilar bo'yicha tasniflanadi:

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Hozirgi zamonda O'quv jarayonida o'quv qo'llanma sifatida harakat qilish, tinglash asosiy, aslida kommunikativ rollarga qo'shimcha ravishda bir qator yordamchi, pedagogik funktsiyalarni bajaradi. U o'quvchilarning nutq faoliyatini rag'batlantiradi, o'quv jarayonini boshqarishni ta'minlaydi, talabalarni yangi til, nutq va mintaqaviy

geografik material bilan tanishtirish uchun ishlatiladi, ko'nikmalarni rivojlantirish vositasi sifatida ishlaydi, erishilgan nutq darajasini saqlashga yordam beradi, nutq samaradorligini oshiradi. fikr-mulohaza va o'z-o'zini nazorat qilish. Bugungi davrda chet tillarini o'rganishning ahamiyati O'zbekistonda avvalgiga qaraganda ancha yuqori bo'lib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 dekabrda "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-1875-son qarori chet tilini o'quv fan sifatida boshlang'ich ta'lim tarkibidan to'liq o'rin egallashi, chet tillarni o'rganishga qiziqishni kuchaytirish va xalqning o'rtacha ma'lumot darajasini o'stirish, umumiy madaniyatga talabning oshishi, xalqaro va madaniyatlararo hamkorlikka tayyorgarlikni shakllantirish kabi istiqboldagi vazifalarni amalga oshirishni ko'zda tutadi. bir qancha chet tillari mutaxassislari chet tillarini o'rganishni yangi metod va yo'llarini hayotga tadbir qilishmoqda. bu albatta chet tillarni o'qitish samaradorligini yanada oshiradi. chet tillarida sifat ravishlardagi ma'noni asosiy shakllari va muammolarini tahlili. til insonlar o'rtasida aloqa o'rnatuvchi vosita hisoblanadi. shakl va ma'no xususiyatdagi nazariy muammolar aristotel, platon kabi faylasuflar yashagan davrlardan to hozirgi kunga qadar tilshunolar, faylasuflar va fan arboblari diqqat markazida bo'lib kelgan. chet tillari ko'p ma'noli so'zlarga boy til hisoblanadi. matnda ko'p ma'noli so'zlarni ishlatilishi ularni qo'llanilishini nazarda tutib qolmasdan, matnni ta'sirchanligini oshirishga xizmat qiladi.

Sifat so'z turkumi. Uning ma'no turlari haqida ma'lumotlar. Turkumi sifat deyiladi. Sifat asosan otga bog'lanadi va uning belgisini aniqlaydi. Masalan: oq ko'ylak, kuzgi ekin, aqlli qiz, yumshoq non, o'rtancha o'g'il. Bunda belgi bildiruvchi so'z sifatlovchi, uni boshqarib kelgan ot esa sifatlanmish deyiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot olib borish davomida tizimlilik, nazariy-deduktiv xulosa chiqarish, analiz va sintez, tarixiylik va mantiqiylik, qiyosiy-komparativistik tahlil qilingan. Sifat bog'lanib kelgan ot turli so'z o'zgartuvchi qo'shimchalar bilan qo'llanish mumkin, lekin sifat o'zgaraydi: ko'k qalam, ko'k qalamning, ko'k qalamdan kabi. Sifat gapda asosan a) sifatlovchi-aniqllovchi vazifasini bajaradi: Bir ozdan so'ng yoqimli shamol esa boshladi; b) kesim bo'lib keladi: Osmon tiniq. Sifat ba'zan fe'lga bog'lanib, harakatning belgisini bildirishi mumkin. Bunday holda sifat ravish kabi gapda hol vazifasini bajaradi: U do'stining yuragida kechayotgan tuyg'ularni yaxshi tushunardi. Sifatning ma'no turlari. Sifatlar ma'no jihatdan quyidagi turlarga bo'linadi: xususiyat bildiruvchi sifatlar: kamtarin, sho'x, ziqna, sodda, yo'rg'a, mehribon; holat bildiruvchi sifatlar: kekxa, badavlat, iliq, tinch, salqin, ochiq, xursand; shakl- ko'rinish bildiruvchi sifatlar:

gavdali, novcha, qiyshiq, yassi;
rang – tus bildiruvchi sifatlar: oq, qora, qizil, pushti;
hajm – o'lchov bildiruvchi sifatlar: keng, tor, uzun, yaqin, katta, og'ir;

maza – ta'm bildiruvchi sifatlar: nordon, achchiq, bemaza, shirin;

hid bildiruvchi sifatlar: muattar, xushbo'y, badbo'y;
o'rin va paytga munosabat bildiruvchi sifatlar: kechki, tonggi, kuzgi, bahorgi.

Tadqiqot metodologiyasi. Jumladan, bugungi kunda sifat va ravishlarning ko'p ma'noliligi o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida bir qator nomutanosibliklarni keltirib chiqaradi. Sifat va ravishlarni matndagi leksik va grammatik xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularni o'quvchiga yetkazish jarayonida uchraydigan qiyinchiliklarni hisobga oladigan bo'lsak bu mavzuni qanchalik muhimligi ko'zga tashlanadi. Ko'p ma'nolilik kategoriyasini tahlil qilish murakkab tadqiqot bo'lib, bu borada tarjimonning yutuq va kamchiliklarini, o'quvchilarga muqobil variantlar asosida yetkazishdagi tarjimaning turl xil yo'llari va tarjimada vujudga keladigan muammolarni qamrab oladi. Sifat – predmetning rangi, hajmi, shakli, mazasi, xarakteri, psixik holati, o'rin yoki vaqtga munosabati kabi belgilarni anglatadi. Masalan qizil, katta, shirin, baland, yomon, sho'x, ertalabki kabilardir. Sifatlar anglatgan ma'nosidan kelib chiqqan holda asliy va nisbiy sifatlar ajratiladi. Sifatlar ko'p ma'noliligiga ko'ra bir qancha qiziqarli muammolarni kelib chiqishiga sabab bo'ladi va bunda asosan matndan kelib chiqadigan kontekstual ma'noga e'tibor

qaratiladi. Millerning qayd etishicha "Sifatlar boshqa so'z turkumlaridan farqli o'laroq o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular sinonim va antonimlar bilan aloqa kirishganda tilning lug'at boyligini boyitishga xizmat qiladi". So'zlarda antonym va sinonimlar o'rtasidagi aloqa bir vaqtni o'zida vujudga keladi. Masalan "strong" sinonimlarning butun guruhini tashkil qiladi (sturdy, powerful, tough, etc) va u antonimik aloqasiga ko'ra "weak" bian o'zaro aloqaga kirishib guruhlariga ajratiladi (puny or frail). Sifatlar ko'plab ma'nolarda qo'llanilib, kontekstga bog'langan va moslashuvchanlik xususiyatiga ega.

Antonim haqida fikr yuritishda, uni qanday vaziyatda ishlatilishiga qarab fikr yuritiladi. Masalan "light" sifati antonimi "dark" bo'lib kelganda, uni "light"ning boshqa bir antonimi "heavy" dan ajratish kerak. Sifatlarni qanda tuzilganligi ham muhim ahamiyat kasb etadi ya'ni ularni otlar ishtiroki bilan tuzilishi asosiy tahlil vositasi hisoblanadi. Ushbu metodlar ko'p ma'noli sifatlar o'rtasidagi ma'noni turlarga ajratishni taqozo etgan "Cobuild Dictionary"ni yaratilishiga sabab bo'lgan. Yana bir sifatlar o'rtasidagi ma'noni farqlash uni qanday gap bo'ladi vazifasida kelishini bilishdir. Masalan: My old girlfriend (attributive) My girlfriend is old (predicative).

Sifatlarda o'xshash ma'noni ajratish ham o'ziga xos jarayon hisoblanadi. Bunda dastlab o'sha ma'noni tushunishga harakat qilinadi, shuni qayd etish joizki ba'zi sifatlar ko'p ma'noli emasdek ko'rinadi. Masalan "lax" yoki "leaden" ko'p ma'nolidek ko'rinmasada, ammo ularning beshdan ortiq ma'nolari bor.

Misol uchun: 1)"lax" sifati quyidagi ma'nolarga ega:

1. kuchsiz, zaif
 2. nomukammal, talabga javob bermaydigan
 3. bo'shashgan
 4. bo'sh (idishga nisbatan)
 5. qat'iyyatsiz
- 2) "leaden" sifati esa quyidagi ma'nolarga ega:
1. qo'rg'oshing o'ld
 2. og'ir, qattiq
 3. ko'kintir, bo'z
 4. bo'shashgan, lohas
 5. sekin, qiyinchilik bilan bajarilgan.

Shuningdek, yana shunday ko'p ma'noli sifatlar borki, ularning, ma'nolari oltitadan ortiq bo'lib, ba'zi ma'nolari sifatga yaqin taxminiy ma'nolar sifatida qayd etiladi va munozaraga sabab bo'ladi. Shunday so'zlar sirasiga apart, canonical, deyep, foating, idle, marginal, particular, remote, stable, unbalanced kabilardir. Masalan "deyep" sifati juda murakkab tahlil vositasi hisoblanib, uni 20 dan ortiq bir-biridan farqlanuvchi ma'no shakllarini lug'atda kuzatamiz. Shu bilan birga u bir qancha so'z birikmalari bilan birga o'ziga xos ma'no kasb etadi. Masalan "deyep space" – tubsiz koinot, "deyep design" – jalb qilingan loyiha "deyep freezer"- uzoq saqlaydigan muzlatkich, "deyep green"- tabiatga bog'liq muammolarni hal etuvchi inson, "deyep mourning" qattiq aza tutish, "deyep structure" – murakkab tuzilish, "deyep bodied"- baliqsimon tana, "deyep discount" – og'ir chegirma, "deyep fred"- yaxshi qovurilgan. Bundan ko'rinadiki, sifatlar ma'noga ajratish murakkab jarayon hisoblanadi.

Ravishlar holatni turli shakllari va vazifalarini o'z ichiga olgan so'z turkumi sifatida tez-tez muhokamaga sabab bo'ladi. Ravishlarda grammatik hamda ma'no jihatdan sifatlar bilan bog'liqlik mavjud bo'lib, bu ikkalasini birgalikda qiyoslab o'rganilishini taqozo etadi. Agar ravishlar gapda turli vazifada kelsa, ular ifodalaydigan ma'no ham turlicha bo'lishi mumkin:

1. Cow gives birth to a calf naturally. 2. Naturally, cow gives birth to a calf

Bu ikkita gapni birinchisida "naturally" ravishi "tabiiy ravishda" ikkinchi gapda esa "albatta" ma'nosida ishlatilayapti. "quite" ravishini ma'nosi ham albatta kontekst bilan uzviy bog'liq. Ammo Amerika va Angliyada ishlatilishiga ko'ra bu ravish ma'no jihatdan farq qiladi. Amerikaliklar uni "juda" degan ma'noni ifodalash uchun qo'llasa, Angliyaliklar "ozgina" degan ma'noda ishlatadi. Qo'shimcha qilib aytganda, "quite few" (juda oz miqdorda) degan ma'noni bildirsa, "quite a few" (juda katta miqdorda) degan ma'noni bildiradi. Tarjimada mana shunday holatlarni ham e'tiborga olish lozim. Shu bilan birga "still", "hard", "last", "then", "rarely" kabi ravishlarni ham bir nechta ma'nolari mavjud.

Xulosa va takliflar. Chet tillaridagi ravishlarni tarjima qilishda uchraydigan muammolar va yechim sifatida va ravishlarni ko'p ma'noliligini talqin qilishda grammatik birliklardagi ma'no xususiyati bilan birga, jumla tarkibidagi so'zlarni o'zaro munosabatga kirishish va moslashish holatlarini puxta bilish zarur, aks holda tilning grammatik hamda mantiqiy

meyorlari yo'l qo'ya olmaydigan ifodalar vujudga kelib qolishi mumkin. Chunki tarjimada asliyatda mujassamlasgan fikr tarjima tili vositalari yordamida qayta yaratiladi. Xulosamiz so'nggida shuni qayd etish joizki, tillardagi ko'p ma'nolilik tilni jozibasini sayqallash bilan birga, bir necha asrlardan beri qiziqarli tadqiqot mavzularidan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 dekabrda «Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1875- son qarori. // «Xalq so'zi» gazetasi, 11.12.2012 y., 240 (5660)-son.
2. Doniyorov R. O'zbek tili texnik terminologiyasining ayrim masalalari. – T.: «Fan», 1977.
3. Jalolov J. Chet tili o'qitish metodikasi. – T.: «O'qituvchi», 1996. -139-b.
4. Kogan V.M. K voprosu o formalizatsii otrasli prava. // «Voprosi kibernetiki i pravo». – M.: «Nauka», 1967.
5. Nasrullo Jumanxo'ja. Qonun tili mezonlari. – T.: «Muharrir», 2010.
6. Reformatskiy A.A. Misli o terminologii. // «Sovremenniye problemi russkoy terminologii». – M., 1986.
7. Sitkina F.A. Terminologiya i perevod: K osnovam sopostavitelnogo terminovedeniY. – Lvov, 1988.